

Dejan Durić *

FREUDOVI »MODELI« HOMOSEKSUALNOSTI: TRI RASPRAVE O SEKSUALNOJ TEORIJI I TEORIJA EDIPACIJE

Sažetak

Rad razmatra Freudovo problematiziranje homoseksualnosti u kontekstu rada Tri rasprave o seksualnoj teoriji te procesa edipacije. Dok je u prvom djelu homoseksualnost tumačena kao inverzija spolnoga nagona pa govorimo o inverzionističkoj teoriji, tijekom postuliranja teorije edipacije javlja se takozvani razvojni model. Kao i u slučaju većine autorovih spekulacija, tako su i one o homoseksualnosti bile podložne dorađivanju, prerađivanju i odbacivanju ili nadopunjavanju pa se postavlja pitanje što je uvjetovalo napuštanje inverzionističke teorije u korist razvojne. Uz odnos razmatranih dviju teorija sagledat će se i dva temeljna pristupa interpretiranju Freudovih stavova o homoseksualnosti.

Ključne riječi: *psihoanaliza, teorija seksualnosti, homoseksualnost, inverzionistički model, razvojni model*

1. Uvod

Rad nastoji ponuditi uvid u Freudovo problematiziranje homoseksualnosti¹ u kontekstu američke recepcije njegova rada te različite pristupe interpretiranja njegovih stavova, napose u okviru poimanja procesa edipacije te rada *Tri rasprave o seksualnoj teoriji* (1981a). Dok je problematika edipacije ostala raspršena po njegovim spisima, temeljni pojmovi teorije seksualnosti naznačeni su upravo u »Trima raspravama«. Sagledavanje (homo)seksualnosti bilo je poticajno brojnim *gay*/lezbijskim i *queer* teoretičarkama i teoretičarima u drugoj

* Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Sveučilišna avenija 4, HR-51 000 Rijeka, dduric@ffri.hr

¹ Vrlo ekstenzivan prikaz problematiziranja homoseksualnosti s obzirom na različite psihoanalitičke pristupe i škole nudi Lewes u studiji *The Psychoanalytic Theory of Male Homosexuality* (1988).

Freudovi »modeli« homoseksualnosti...

polovici dvadesetoga stoljeća, bilo da je riječ o kritici njegovih stavova ili iščitavanju emancipatorskih ideja. Primjerice, iako je *queer* teorija svoje teoretičarke i teoretičare pronašla u autorima koji su bili uvelike kritični prema psihoanalizi, poput Michela Foucaulta i Judith Butler, ne bi bilo pretjerano postaviti tezu da *Tri rasprave o seksualnoj teoriji* već anticipiraju određene ideje koje će ova disciplina postaviti u središte svoga razmatranja. Dean (2003:245) se, tako, osvrće na Freudove teze iz spomenute studije prema kojima je seksualni nagon neovisan o svojim objektima, na temelju čega zaključuje: »napuštanjem popularnog mišljenja da je erotska žudnja urođeno usmjerena prema suprotnom spolu, ovaj psihoanalitički uvid postavlja fundamentalan izazov heteronormativnosti«. ² Upravo na temelju postavke o prvotnoj neovisnosti nagona o svom objektu Dean (2003:245) zaključuje da bi se možda Freuda, a ne Foucaulta, trebalo smatrati intelektualnim utemeljiteljem *queer* teorije.

Dok je u »Trima raspravama« homoseksualnost tumačena kao inverzija spolnoga nagona pa govorimo o inverzionističkoj teoriji, u sagledavanju teorije edipacije posrijedi je takozvani razvojni model. Između »Triju rasprava«, koje nastaju u prvom desetljeću dvadesetoga stoljeća, i radova u kojima se zaokružuje teorija edipacija prošlo je između dvadesetak i tridesetak godina jer one bivaju pisane od 1924. do 1933. godine. Postoji temeljna razlika u poimanju homoseksualnosti između ranije studije i ovih kasnijih tekstova kada ona biva rezultatom razrješenja Edipova kompleksa, tijekom kojega intrapsihičke, biološke te društvene silnice interferiraju. U »Trima raspravama« ona je pak bila mnogo fluidnije sagledavana pa je logično postaviti pitanje što je dovelo do promjene u mišljenju, čemu ćemo se vratiti u narednim poglavljima. Kaja Silverman (1992:362) stoga zaključuje da su »različite teorije koje Freud predlaže u kontekstu etiologije homoseksualnosti daleko od konzistentnosti te je često teško odrediti da li naredna proširuje, nadomješta ili pobija one koje su nastale ranije.« Kao i u slučaju većine spekulacija, tako su i one o homoseksualnosti

² Deanov (2003:238) je također stav da *queer* teorija započinje s Freudovim teorijama nesvjesnoga, infantilne seksualnosti i polimorfne perversnosti.

Freudovi »modeli« homoseksualnosti...

bile podložne prerađivanju i nadopunjavanju, s obzirom da opsežnija i suvremenija empirijska istraživanja nisu bila poduzeta, a psihoanalitička metodologija nije bila adekvatna za njihovo proučavanje.³ Također treba istaknuti, kako to i Friedman (1986:62) tumači, da je za:

psihoanalizu bilo gotovo nemoguće, zbog njezine ukorijenjenosti u devetnaestostoljetnim mišljenjima i vrijednostima, da ne bude pod utjecajem tradicionalnih intelektualnih, religijskih i moralnih pogleda naspram homoseksualnosti⁴

Uz navedeno, možemo govoriti i o dvama pristupima interpretiranju Freudovih stavova o homoseksualnosti. Svjesni smo da podjela na afirmativnu i negatorsku⁵ skupinu predstavlja odveć dijadnu, mehaničku podjelu, čime upadamo u binarizam koji je samome Freudu često zamjeran. Stoga iznesenu podjelu trebamo shvatiti kao operativan mehanizam koji će nam pomoći da jasnije uvidimo kolebanja ne samo u freudovskoj teoriji nego i njezinim interpretacijama.

2. Freudova teorija seksualnosti

Freud je stvorio teoriju koja je u mnogočemu prevladana, a sama se psihoanaliza od njegova doba do danas razvijala kroz brojne škole i pristupe koji su uvelike ostavili utjecaja na kulturna strujanja druge polovice dvadesetoga stoljeća. Stoga se Dybel (2008) s razlogom pita kako to da je on i danas, nakon kritika koje su mu uputili brojni filozofski i kulturni

³ Na navedeno se osvrće i Friedman (1986:76): »Psihoanalitičke metode nisu dovoljno dobro prilagođene, kao što je i Freud shvaćao, da identificiraju i koje urođene čimbenike u osnovi seksualnih preferencija.«

⁴ Descher (2014:120), primjerice, smatra da psihoanaliza iskazuju društvene predrasude svoga povijesnoga trenutka.

⁵ Potonja je osobito bila snažna devedesetih godina dvadesetoga stoljeća. Paul Robinson (2000:144) referira na niz autora (Ned Katz, *Invention of Heterosexuality* (1995), Daniel Boyarin, *Unheroic Conduct* (1997)) koji su Freuda držali »izumiteljem moderne homofobije«, jer je svojim razmatranjima, smatrali su, »zacementirao« dijadu homo-hetero.

Freudovi »modeli« homoseksualnosti...

autoriteti dvadesetoga stoljeća, i dalje poticajan autor za razmatranje problematike roda, seksualnosti, kulture? Odgovor nudi postuliranjem stava da psihoanaliza nikada nije bila dovršena i zatvorena teorija koja je tvrdila da nudi odgovore na sva pitanja. Naspram toga,

puno je u njoj skica, puknuća, utora, nedovršenosti i višeznačnosti, što uvjetuje da je čitatelj Freudovih tekstova, umjesto da se zadovolji gotovim odgovorima, primoran s vremena na vrijeme upućivati im nizove pitanja i sumnji (Dybel, 2008:166).

Upravo problematika seksualnosti pokazuje sva Freudova kolebanja, dvosmislenosti i proturječja.

Dvije su, osim nesvjesnoga, postavke freudovske psihoanalize uvelike promijenile način poimanja ljudske seksualnosti. Prva se odnosi na premisu da ona ne započinje, kako se do tada mislilo, u pubertetskom razdoblju, nego mnogo ranije, tijekom formativnih godina. Druga bitna novina je Freudova tvrdnja da ona nema isključivo prokreativnu funkciju, u kontekstu čega se osobito bitnim pokazuje njegov rad »Kulturni' seksualni moral i moderna nervoznost« iz 1908. godine (Freud, 1986c). Postavlja tezu da je kultura prošla tri razvojna stupnja koja su povezana s promjenama u razvoju seksualnoga nagona, koji je uvijek bio podložan društvenim restrikcijama. S obzirom da naše doba, dalo bi se pretpostaviti da se poimanje seksualnosti sve više oslobađalo kulturnih ograničenja, no u kontekstu Freudova problematiziranja nesvjesnoga i potiskivanja, situacija je obrnuta jer proizlazi da što je veći kulturni razvoj u pitanju, to moralna ograničenja djeluju snažnije. Stoga kulturu na prvom stupnju karakterizira slobodno kretanje seksualnoga nagona, što znači da on nije usmjeren isključivo na razmnožavanje te njegovu bitnu ulogu predstavlja postizanje ugone. Drugi stupanj kulture karakterizira usmjeravanje seksualnoga nagona na funkciju razmnožavanja. Razlika između prvoga i drugoga stupnja jest u tome što na prvome stupnju postizanje ugone predstavlja primarni cilj a razmnožavanje sekundarni, dok na drugom stupnju dolazi do obrnute situacije. Treći stupanj odgovara, smatra Freud, suvremenom stanju, odnosno,

Freudovi »modeli« homoseksualnosti...

kulturi njegova vremena te je najrestriktivniji: poželjan cilj seksualnoga nagona je isključivo razmnožavanje (Freud, 1986c:16).

Uočavamo postavku da seksualnost nije nešto što je naprosto dano i što možemo uzeti zdravo za gotovo, nego je ona također proizvedena te ovisna o odnosima moći u društvu. Freudova razmatranja u radu »»,Kulturni' seksualni moral i moderna nervoznost« upućuju na još jednu bitnu činjenicu, uočljivu u njegovom cijelom opusu: autor je u razmatranju seksualnosti, isto kao i rodne problematike, uvelike bio ograničen kulturnom klimom svoga vremena koju je karakteriziralo postviktorijansko potiskivanje seksualnosti. Frommu (1980) je kasnije, primjerice, smetalo stavljanje prevelikog naglaska na seksualno potiskivanje zbog kojega je zanemarivao ideološki, društveni i politički utjecaj na strukturiranje odnosa kako unutar obitelji tako i obitelji te društva. Time društveni i ekonomski čimbenici u kapitalističkim društvima utječu na formiranje pojedinaca putem izravnog utjecaja na patrijarhalnu nukleusnu obitelj, što ga je dovelo do odbacivanja seksualne podloge Edipova kompleksa. Frommu su smetale i Freudove patrijarhalne predrasude, što je uvjetovalo zanemarivanje majčinske funkcije, koja je kao žena poimana pasivno, te prededipskog odnosa majke i djeteta. Poimanje ženskoga subjekta kao kastriranoga muškarca, aseksualnoga i stvorenoga za reprodukciju i obiteljsku funkciju za Fromma (1980) je bilo rezultat zastarjelog viktorijanskoga poimanja žene. Lasch (1986) pak smatra da je Freudov naglasak na proučavanju neuroza i histerija bio uzrokovan i potaknut rigidnim seksualnim moralom viktorijanskoga i postviktorijanskoga razdoblja te ranim razvojnim fazama kapitalizma, što je uvjetovalo potiskivanje seksualnosti. Radi usporedbe navodi drugu polovicu dvadesetoga stoljeća kada freudovski mitovi pokazuju zastarjelost jer prevladavaju narcistički i granični poremećaji ličnosti (Lasch, 1986). To je blisko i Marcuseovoj (1985) tezi da su Freudovi mitovi već u njegovo doba pokazivali znakove anakronosti jer mi živimo u postdedipskom svijetu. Navedeni autori uočavaju društvene utjecaje kao i one povijesnoga trenutka, posebice u kontekstu procesa koje je Freud smatrao ahistorijskima, pa njegova razmatranja proširuju nezaobilaznom društvenom dimenzijom.

Freudovi »modeli« homoseksualnosti...

S druge strane, autori poput Foucaulta (1994) izrazito su bili kritički nastrojeni prema konceptu potiskivanja seksualnosti jer drže da je ona diskurzivna tvorevina te devetnaesto i dvadeseto stoljeće bivaju razdoblje kada se javlja suprotan proces – multipliciranje i metastaziranje diskurza o seksualnosti. Stoga Dean (2003), primjerice, smatra da je Foucault mnogo bliži Lacanu nego što se to obično misli. Autor raspravlja o Foucaultovom problematiziranju represivne hipoteze u *Povijesti seksualnosti*, koja je dobrim dijelom reakcija na freudovsku psihoanalizu, Reicha i Marcusea, te se osvrće na problematičan stav da bi društvo lišeno (seksualne) represije bilo oslobođeno neuroza. Njegov je mišljenje da Lacana i Foucaulta povezuje, a stavlja ih nasuprot Freuda, Reicha i Marcusea, činjenica da žudnja i zakon nisu u antagonističkom odnosu, nego slijede jedno drugo, odnosno »ne postoji predkulturno ili preddiskurzivno stanje žudnje u njezinom ‚sirovom obliku‘« (Dean, 2003:241).

Koncept individue u freudovskoj teoriji (1970, 1981b, 1986b, 1986d, 1986e, 1986f) proizlazi iz postavki nesvjesnoga, potiskivanja, seksualnosti, načela stvarnosti i ugone, nagonske teorije te identifikacije s drugima s kojima pojedinac dolazi u kontakt tijekom formativnih godina i kasnije. Pritom ego djeluje kao posrednik između kulturnih imperativa koje nameće super-ego te nagonskog i seksualnoga pola koje zastupa id. Stoga seksualnost u freudovskoj psihoanalizi uvijek treba sagledavati kao psihoseksualnost, jer je ona podjednako rezultat čovjekova nagonskog segmenta te utjecaja vanjskih čimbenika na njega. Ona se razvija tijekom dvaju bitnih razdoblja. Prvo slijedi faza infantilne seksualnosti koji svoj vrhunac doživljava razrješenjem Edipova kompleksa, a potom, nakon faze latencije, dolazi pubertet. Svaka od faza ima svoje bitne funkcije u oblikovanju rodnog i seksualnoga identiteta. Razrješenjem Edipova kompleksa libidne maštarije o roditeljima preoblikuju se u identifikaciju s njima, što za posljedicu ima introjkciju kulturnih stremljenja i roditeljskih zabrana, čime se oblikuje super-ego. Pubertet je faza koju karakteriziraju nova potiskivanja, a ona su vezana uz socijalizaciju izvan roditeljskoga doma te društvene institucije. Prema Freudovu mišljenju u tom razdoblju dolazi do konačnog formiranja seksualnoga i rodnoga identiteta. Ideal je postizanje genitalne seksualnosti i heteroseksualnoga identiteta. S

Freudovi »modeli« homoseksualnosti...

obzirom da je posrijedi prva polovica dvadesetoga stoljeća, Freud rodni i seksualni identitet naoko sagledava kroz mogućnost postizanja njegove stabilnosti, što je iz kasnije, poststrukturalističke perspektive, kada se on poima fluidno i konstruirano, postalo upitno. Stoga njegovo poimanje seksualnoga i rodnoga razvoja djeluje heteronormativno, odnosno kako to Dean (2003:238) definira:

Termin ‚heteronormativnost‘ označava sve one načine na koje svijet stvara smisao s heteroseksualne točke gledišta. On podrazumijeva da je komplementaran odnos između spolova podjednako prirodno uređenje (kako stvari stoje) i kulturni ideal (kako bi stvari trebale stajati) (...) heteronormativnost strukturira smislenost društvenog svijeta, čime potiče hijerarhiju između normalnog i devijantnoga ili *queer*.

Unatoč tome, freudovska teorija mnoga mjesta ostavlja otvorenima, nerazriješenima te dvoznačnima. Primjerice, Freud nigdje izrijeком ne objašnjava zašto je genitalan oblik seksualnosti poželjan oblik. Kako se pojedinac ostvaruje kroz ukrštavanje konfliktnih i primitivnih nagona ida s kulturnim stremljenjima super-ega, može se pretpostaviti da seksualnost uvijek uključuje borbu i kompromis između težnji pojedinaca i kulturnih imperativa, što je podjednako karakteristično i za homoseksualnost i za heteroseksualnost pa će Freud (1981a:22), primjerice, u »Trima raspravama« reći: »U smislu psihoanalize predstavlja i isključivo seksualno interesovanje muškarca za ženu problem kome je potrebno objašnjenje, a ne kao nešto što se samo po sebi razume, čemu treba u osnovi podmetnuti hemijsku privlačnost«. Stoga svaki identitet u određenoj mjeri podrazumijeva borbu, nesigurnost i nedovršenost, kolikogod autor nastojao podcrtati mogućnost ostvarivanja stabilnosti, za koju bi preciznije bilo reći da predstavlja privid stabilnosti. U kasnijim, racionalistički orijentiranim kulturološkim radovima poput *Nelagode u kulturi* (1969) i *Budućnosti jedne iluzije* (1986) razvoj pojedinca Freud je pokušao primijeniti na razvoj cjelokupne kulture koja bi trebala dosegnuti racionalistički, genitalni stadij. Proizlazi da su prethodne razvojne etape arhaične, sugeriraju nedovršenost te zaostalost u razvoju pa u tom

Freudovi »modeli« homoseksualnosti...

svjetlu treba tumačiti njegovo pozivanje na genitalno i »normalno«⁶, što je izazvalo niz opravdanih kritičkih opaski, o čemu također više u narednim poglavljima.

Genitalno bi se također moglo interpretirati kao ono što predstavlja društveno propisan oblik seksualnosti, a osim toga, ljudska je seksualnost fluidna te teško svediva na jedan i jednoznačan obrazac, što psihoanaliza, s druge strane, i pokazuje jer genitalna seksualnost često ima svoje dodatke koji izmiču genitalnom. Unatoč činjenici da se u Freudovim spisima genitalno izjednačava s »normalnim«, već je psihoanaliza naznačila slobodnije poimanje ljudske seksualnosti. Ono je usko povezano s reproduktivnim, no seksualnost kao takva ne može se isključivo vezati uz reprodukciju, nego ima i funkciju postizanja užitka, a u tome sudjeluje sklop različitih erogenih zona. Bristow (1997) stoga smatra da »normalnost« genitalnoga, ako ga shvatimo kao ono što predstavlja seksualni odnos sa suprotnim spolom u svrhu reprodukcije, dovodi u pitanje niz pojava u rasponu od infantilne seksualnosti, preko perverzije do homoseksualnosti jer uključuju legitimna seksualna ponašanja koja prekoračuju opseg genitalnoga. Na temelju toga iščitava da se Freudovo poimanje »genitalnog« i »seksualnog« ne poklapaju jer potonje ima mnogo širi opseg od prvoga (Bristow, 1997:62-63).

Freud (1981a) seksualnost dijeli u dvije skupine. S jedne se strane nalazi »normalna« seksualnost koja vodi prokreaciji (ali i ne mora) te heteroseksualnom izboru objekta. S druge strane nalazi se perverzna seksualnost koju karakterizira odstupanje u odnosu na seksualni objekt i seksualni cilj, a potonje uključuje autoerotizam, fetišizam, sadizam, mazohizam, voajerizam, što znači da se prekoračuje uporaba genitalija kao isključivih erogenih zona za postizanje ugone. Freudov je stav bio da svaki čovjek ima određeni broj dodataka »normalnoj« seksualnosti. Uz navedeno, Freudov je veliki doprinos teoriji seksualnosti što je pomakao dobnu granicu njezina razvoja u prepubertetsko doba. Takva seksualnost očito

⁶ Robinson (2000:145) se pak osvrće na ambivalenciju prisutnu u Freudovim sagledavanjima »psihičke zrelosti«, koju kultura od svakog pojedinca zahtijeva, smatrajući da ona traži neopravdana odricanja bez obzira na seksualnu orijentaciju.

Freudovi »modeli« homoseksualnosti...

nema reproduktivnu ulogu nego joj je cilj radoznalost i postizanje ugone. Infantilna seksualnost je obilježena prevlašću djelomičnih nagona i erogenih zona, nagona za samoodržanjem, autoerotizmom i polimorfnom perverznošću. Svaki dio tijela može koristiti kao erogena zona, što sugerira da je genitalno samo jedno od niza područja koje može imati svoju funkciju u ljudskoj seksualnosti. Stoga postuliranje teorije infantilne seksualnosti također upućuje da je postizanje norme zapravo (društveno) stvaranje reda od nagonškoga života. Primarni razlog tome treba tražiti u činjenici da takvi nagoni nisu društveno korisni jer doprinose isključivo postizanju ugone pa se alternativni oblici seksualnosti često kose s moralizatorskim poimanjima onoga što je (ne)dopušteno. Zato edipacija, s kastracijskim i edipskim kompleksom, predstavlja ključan trenutak stvaranja reda te prihvaćanja društveno propisanoga oblika seksualnosti i ponašanja. To se, među ostalim, postiže postavljanjem ograničenja tijelu pa bi niz parcijalnih nagona trebalo biti ujednačeno na jedan genitalni nagon i zonu. Međutim, pošto govorimo o stvaranju reda, koje je nametnuto izvana, nikako nije posrijedi pasivan proces prihvaćanja ograničenja, nego on uvjetuje otpor i odricanja.

3. Tri rasprave o seksualnoj teoriji: inverzionistički model

Kako i sam naslov upućuje, posrijedi je djelo sastavljeno od triju segmenata: »Seksualne nastranosti«, koje se bave perverzijama i homoseksualnošću, »Infantilna seksualnost«, koja razmatra prepubertetsku seksualnost, »Preobražaji puberteta« koja sagledava pubertetsku seksualnost. Rad je za psihoanalizu višestruko bitan: postavlja tezu o infantilnom razvoju seksualnosti, Freud se više usmjerio na tumačenje biseksualnosti, što će ga nešto kasnije dovesti do postavljanja koncepta univerzalne biseksualnosti koja je bitna za razvoj i razrješenje Edipova kompleksa, te odvaja seksualnost od isključivo reproduktivne uloge. Prva rasprava predstavlja Freudov najcjelovitiji pokušaj tumačenja homoseksualnosti prije zaokruživanja teorije edipacije.

Propitivanje homoseksualnosti javlja se zarana u Freudovim spisima. U početku prema njoj iskazuje negativan nastroj, no zamjetno je da se njegovo poimanje homoseksualnosti u »Trima raspravama« mijenja. Kao posljedicu zaokreta mogu se izdvojiti dva bitna stajališta,

Freudovi »modeli« homoseksualnosti...

kako ih navodi Mondimore (2003:77): homoseksualnost se ne može preoblikovati u heteroseksualnost te ona predstavlja varijaciju spolne funkcije, što znači da posrijedi nije bolest. Navedeno, iako ima svoju afirmativnu funkciju, još uvijek ne znači da su Freudova promišljanja lišena predrasuda karakterističnih za njegovo doba, no ipak je zamjetno nastojanje da se problematici pristupi na sustavniji i objektivniji način. Uočljivo je da na brojna pitanja koja postavlja nema odgovora jer navodi da sustavnija znanstvena istraživanja tek predstoje.

U prvoj raspravi Freud kreće od razmatranja seksualnoga objekta i seksualnoga cilja. Objekt je osoba, dio osobe ili predmet prema kojem je usmjeren seksualni nagon koji ima svoj cilj. On je mahom vezan uz nastojanje da dosegne ispunjenje, odnosno postizanje ugone (Freud, 1981a:12). Seksualna odstupanja, koje Freud s rezervom naziva nastranostima, mogu se stoga ispoljavati s obzirom na seksualni objekt i cilj. Pretežiti dio razmatranja odnosa nagona prema seksualnom objektu otpada na sagledavanje problematike homoseksualnosti ili kako je Freud naziva – inverzije. Iznosi tezu da postoje tri tipa: isključiva, dakle ekskluzivna usmjerenost na osobu istoga spola; ona koja nema osobine isključivosti jer osoba može birati za seksualni objekt osobu istoga ili različitoga spola i koju bismo mogli odrediti kao biseksualnost; ona u kojoj se u nedostupnosti objekta suprotnoga spola bira osoba istoga spola (Freud, 1981a:12).⁷ Prvi tip sugerira da postoji nešto što osobu čini homoseksualnom, dakle, očito je posrijedi čimbenik povezan s biologijom, odnosno genetskom uvjetovanošću. Druga dva tipa pokazuju kolebanje u toj isključivosti te sugeriraju da je ona izazvana određenim izvanjskim, društvenim poticajima koji na pojedinca djeluju te usmjeravaju oblikovanje, odnosno konstrukciju njegova seksualnoga identiteta. Stoga u ovom aspektu Freudova problematiziranja homoseksualnosti ne bismo mogli govoriti o jednoj, nego o više homoseksualnosti, a sama činjenica da postoje kolebanja u odabiru seksualnoga objekta upućuju na zaključak da je ljudska seksualnost izrazito fluidna.

⁷ Freud (1981a:13) ih naziva: apsolutna, amfigena i okazionalna introvertiranost.

Freudovi »modeli« homoseksualnosti...

U nastavku se osvrće na činjenicu da među osobama homoseksualne orijentacije postoje osobe koje prihvaćaju svoju orijentaciju smatrajući je normalnom te one koje je nastoje potisnuti ili koje je smatraju patološkim zastranjenjem (Freud, 1981a:12). U prvom slučaju, posrijedi je zdrav odnos prema vlastitoj seksualnosti, a u drugom slučaju dolazi do potiskivanja i razvoja neurotičkih simptoma. Autor »Triju rasprava« homoseksualnost smatra problematičnom kada se potiskuje. Freud se ne bavi detaljnijim razmatranjem zašto pojedine osobe iskazuju neprihvatanje vlastite seksualne orijentacije, međutim često inverziju postavlja u suodnos s »normalnim«. »Normalno« će tijekom razmatranja početi označavati većinski prihvaćen stav, premda se Freud nikada nije jasnije zapitao tko ili što određuje što je »normalno«. Stoga se »normalno« često uzima zdravo za gotovo.

Vremenski, kaže Freud, inverzija je urođena ili se može javiti neposredno prije ili nakon puberteta. Kada govorimo o urođenoj inverziji posrijedi je odrednica koja biva stabilnom tijekom cijeloga života. Međutim, ona može predstavljati tek epizodu prema razvoju heteroseksualnoga izbora objekta, što će se kasnije podudarati s njegovom postavkom univerzalne biseksualnosti. Isto tako, što se pokazuje problematičnim, osoba se može okrenuti istom spolu nakon razočaranja u heteroseksualni objekt (Freud, 1981a:13). Već iz ovih kratkih razmatranja dalo bi se zaključiti da je Freudova teorija homoseksualnosti nekonzistentna jer se nameće konkluzija da govorimo o dvama skupinama unutar jedne seksualne orijentacije. Prva tipologija – apsolutna, amfigena i okazionalna inverzija, ne podudara se sasvim s drugom. Apsolutna homoseksualnost može i ne mora biti ekvivalent urođenoj, amfigena ima širi opseg od epizode na putu do razvoja heteroseksualnosti, dok okazionalna manje ili više sugerira izbor istospolnog objekta u nedostatku objekta drugog spola, a ne razočaranje u njega. Prva skupina je najzastupljenija te predstavlja isključiv tip homoseksualnosti. Drugi i treći tip pak ističu fluidnost seksualnog identiteta, s tim da se treća skupina pokazuje problematičnom jer Freud iskazuje predrasude svoga vremena i društva, predrasudu koja je danas još uvijek ukorijenjena – da je homoseksualnost rezultat svojevrzne traume, emocionalnoga ili tjelesnoga razočaranja u heteroseksualni objekt. U obje podjele, međutim, uočljivo je da prvu skupinu karakterizira urođenost (posebice u drugoj tipologiji), a

Freudovi »modeli« homoseksualnosti...

druge dvije stečenost jer su rezultat utjecaja određenih okolišnih čimbenika. Također, vremenske odrednice ovdje se ne poklapaju s Freudovom teorijom edipacije prema kojoj je seksualni i rodni identitet formiran u trenutku raspada kompleksa te dodatno učvršćen nakon puberteta. Iz postavki u »Trima raspravama« dalo bi se zaključiti da je homoseksualnost pretežno urođena, no edipacija kasnije sugerira da je ona rezultat poistovjećivanja, a univerzalna biseksualna priroda čovjeka igra veliku ulogu u njezinu ispoljavanju. Problem po Freudovu teoriju ovdje čini i određivanje odnosa između triju skupina u dvama tipovima pa kaže da »ti različiti nizovi varijacija postoje uopšte nezavisno jedan od drugoga« (Freud, 1981a:15).⁸ Dybel (2008:166) je prema ovakvom tumačenju afirmativan jer smatra da bez obzira tumači li homoseksualnost kao rezultat psihofizičkih uvjeta, osobnog odabira, traumatskog događaja ili nečega drugoga, Freud nije bio isključiv te nije pojedina tumačenja privilegirao naspram drugih, štoviše, probija stav da je svaki od njih potrebno sagledavati unutar njega samoga. Dybelov komentar stoga upućuje da je Freudova prednost bila u tome što je nastojao razmotriti širok opseg iskustava bez pokušaja da ih svodi na čvrste zadatosti. Svaki je od njih predstavljao osobit znanstveni interes, čije je proučavanje bilo korisno zbog nastojanja da se shvate različiti oblici čovjeka seksualnoga ponašanja i života.

Iako u pojedinim segmentima rob predrasuda svoga vremena⁹, autor se osvrće na razmatranja homoseksualnosti koja su mu prethodila, napose ona u medicinskom i psihijatrijskom diskursu devetnaestoga stoljeća gdje je bila shvaćana kao degeneracija, odnosno poimana je kao »urođeni znak nervozne degeneracije« (Freud, 1981a:13). Freudu je u ovakvim (pr)ocjenama problematično povezivanje herediteta s degeneracijom te smatra

⁸ S obzirom na činjenicu da homoseksualne i heteroseksualne osobe dijele određena ista iskustva te činjenice da se »heteroseksualno« i »homoseksualno« kao termini ne mogu jednoznačno odrediti u »Trima raspravama«, ovaj nas Freudov rad ponovno dovodi u kontekst *queer* teorije (Hall, 2003:101).

⁹ Hall (2003:37), primjerice, u *Trima raspravama o seksualnoj teoriji* pronalazi brojne dokaze o Freudovim predrasudama: reference na nesvjestan mentalni život neurotičara koji pokazuje elemente inverzije te fiksaciju libida na isti spol ili tvrdnju da edukacija dječaka koju vrše muške osobe može potaknuti homoseksualnost.

Freudovi »modeli« homoseksualnosti...

da se ta dva aspekta treba razmatrati odvojeno. Degeneraciju smatra zlorabljenim terminom jer se svaki oblik psiholoških zastranjenja neprecizno i nesustavno pokušavao objasniti degenerativnim čimbenicima. S druge strane, homoseksualnost nije degeneracija jer homoseksualne osobe, smatra Freud, ne pokazuju skretanje od norme te njihova sposobnost rješavanja svakodnevnih egzistencijalnih situacija nije ugrožena. Kao dodatne dokaze svojoj tezi navodi činjenice da je inverzija bila zamjetna i u kulturno razvijenim starim te je uočljiva među »primitivnim« civilizacijama¹⁰ (Freud, 1981a:15-16), čime svoje afirmativne teze potvrđuje suvremenim i povijesnim dokazima. Stoga su u ovom segmentu Freudovi stavovi očito emancipatorski jer homoseksualnost ne samo da je povijesno bila vrlo prisutna nego su osobe homoseksualne orijentacije po svojim mogućnostima egzistencijalne funkcionalnosti ravnopravne osobama heteroseksualne orijentacije. Time je ovaj psihoanalitičar doprinio izbjegavanju patologizacije homoseksualnosti, što možemo smatrati njegovim bitnim doprinosom.

Odnos urođenosti i stečenosti, koje smo već naznačili, zauzima veliki dio daljnjih razmatranja te predstavlja dijelom polemiku s autorima koji su mu u sagledavanju homoseksualnosti prethodili i na čije se studije u vlastitim promišljanjima također pozivao. Kako smo vidjeli, Freudov stav je da jedna skupina može biti urođena, no ostale dvije pokazuju karakter stečenosti pa imaju drugačiju genezu, koju bi tek trebao istražiti. Stoga raspravlja s autorima koji homoseksualnost, odnosno inverziju sagledavaju kao stečenu osobinu. Autor smatra

¹⁰ Činjenica da različita društva od daleke prošlosti do suvremenosti pokazuju postojanje različitih homoseksualnih ponašanja za Friedmana (1986) se poklapa s Freudovom postavkom univerzalne biseksualnosti. Prevlast jedne dispozicije nad drugom tumači društvenim razlozima. Prema tom mišljenju društvo se uvijek koleba između nukleusne obitelji, potrebe za očuvanjem i reprodukcijom te ispoljavanja homoseksualnog nagona. Društvo i njegove vrijednosti pritom igraju odlučujuću ulogu u suzbijanju homoseksualnoga nagona (Friedman, 1986:85). Iz ovoga nahođenja proizlazi često isticana teza da društvo, odnosno kultura potiskuje čovjekove biseksualne predispozicije. Drescher (2014:131), primjerice, zaključuje da bi se heteroseksualnost mogla tumačiti kao kompromisna tvorba.

Freudovi »modeli« homoseksualnosti...

problematičnim razdvajanje prve, urođene skupine, od ostalih triju jer drži da takav čin ograničuje mogućnost detaljnijih uvida u nastanak inverzije. U nastavku polemizira s postavkom stečenog karaktera te autorima koji smatraju da se »inverzija može obeležiti samo kao česta varijacija polnoga nagona, koja se može odrediti izvesnim brojem spoljašnjih životnih okolnosti« (Freud, 1981a:17). Naime, oni smatraju da određeno iskustvo u formativnim godinama, izvanjski utjecaji ili mogućnost njezina otklanjanja hipnotičkom sugestijom predstavljaju dokaze u prilog navedenoj tezi. Time se sugerira da određena trauma uzrokuje fiksaciju spolnoga nagona, a osvještavanje traume može doprinijeti razrješenju fiksacije pa posljedično time i izlječenja homoseksualnosti. Freud je smatrao da homoseksualnost nije bolest te se ne može i ne treba liječiti. Kao protuargument navodi činjenicu da ne izaziva svaka (seksualna) trauma inverziju jer postoje osobe koje su bile izložene traumatičnom događaju pa su razvile heteroseksualnu orijentaciju.

Freud (1981a:17) stoga smatra da »smo prinuđeni da pretpostavimo da je alternativa urođeno – stečeno ili nepotpuna ili se ne poklapa sa odnosima koji se javljaju kod inverzije«. Iz razmatranoga izvlači zaključak da se »suština inverzije ne može objasniti niti pretpostavkom da je inverzija urođena niti tvrdnjom da je stečena« (Freud 1981a:17). Zanimljivost ove polemike proizlazi iz sljedeće Freudove (1981a:17) tvrdnje: »sigurna tvrdnja (o stečenom karakteru spolnoga nagona) može se poništiti suprotnom primedbom da mnoga lica dožive iste seksualne uticaje, ali zbog toga ne postanu invertovani.« Iako mu se zamjeralo tumačenje homoseksualnosti traumatskim doživljajem u formativnim godinama, što nije lišeno temelja te je dokaze moguće naći u njegovim spisima (primjerice u psihobiografiji o da Vinciju), u »Trima raspravama« Freud se nije sasvim priklanjao ovom mišljenju. Međutim, i dalje ne isključuje mogućnost da je trauma pospješila usmjerenje nagona prema istom spolu u slučaju da postoji »nešto« što je bilo podesno da se za to uhvati. Drugim riječima, ako postoje okolišni utjecaji, »treba im nešto u toj individui da im

izađe u susret« (Freud, 1981a:18). Autor mogućnosti ostavlja otvorenima¹¹, što je u suprotnosti s kasnijim stavovima u kontekstu teorije edipacije.¹²

Koncept biseksualnosti¹³ već u ovoj studiji počinje zauzimati bitno mjesto. Polemizira sa stavovima Lyndstonea, Kiernana i Chevaliera vezanima uz odnos anatomskoga hermafroditizma i homoseksualnosti, smatrajući da svaki spol rudimentarno sadrži karakteristike drugoga spola, što više svjedoči o univerzalnoj biseksualnoj prirodi čovjeka, nego što je potvrda o homoseksualnosti (Freud, 1981a:18). Kritički se osvrće i na koncept psihičkoga hermafroditizma jer je on tek hipotetska postavka te, ako bi i postojao, nema dokaza da je povezan s anatomskim hermafroditizmom, koji, kako smo vidjeli, nije povezan s homoseksualnošću. Stav da se u inverznih osoba javljaju sekundarna i tercijarna obilježja drugoga spola odbacuje jer kaže da za navedeno nema dokaza, a povezivanje psihičkoga hermafroditizma s ostalim karakternim crtama drugoga spola objašnjava na sebi svojstven način. Dok homoseksualni muškarci često ispoljavaju maskulin način ponašanja, u slučaju lezbijki Freud (1981a:19) upada u mizoginiju te lezbijke poistovjećuje s muškobanjastim ženama, što će ostati prisutno i kasnije, u razvojnom modelu homoseksualnosti, koju će u slučaju žene povezivati s kompleksom muškosti.¹⁴ Autor nije sklon ni stavu Ulricha i Kaft-

¹¹ U Friedmanovom (1986:67) tumačenju posrijedi je teorija o okolišnim utjecajima koja je povezana s urođenom homoseksualnom predispozicijom.

¹² Bristow (1997:66) nudi nešto drugačije tumačenje: »Freud zaključuje da je nemoguće donijeti jasno i brzo razgraničenje između ‚urođenog‘ i ‚stečenog‘ oblika inverzije jer homoseksualne i heteroseksualne osobe dijele mnoga ista iskustva u ranom životu.«

¹³ Friedman (1986:65) Freudovu postavku o univerzalnoj biseksualnosti tumači pozivanjem na devetnaestostoljetnu biologiju i stav o embriološkom hermafroditizmu.

¹⁴ Primjerice, Robinson (2000) referira na Freudove analize slučajeva koje mu služe da potvrdi tezu o njegovoj naklonosti prema muškoj homoseksualnosti, što ga potom dovodi do psihoanalitičareva poimanja ženske homoseksualnosti, za koju također drži da je rezultat njegove mizoginije. Freud tvrdi da »u slučaju muškaraca nema nužne veze između homoseksualnoga izbora objekta i ‚karakterne inverzije‘ (dakle, feminiziranosti), ali čini suprotno zapažanje o lezbijkama: u njegovim pogledima ona su gotovo uvijek muškobanjaste« (Robinson, 2000:148).

Freudovi »modeli« homoseksualnosti...

Ebinga o postojanju muškoga i ženskoga mozga ili muških i ženskih moždanih centara jer za njihovo postojanje nema dokaza. Stoga zaključuje da u kontekstu inverzije »u obzir treba uzeti biseksualnu nastrojenost (...) i da se radi o smetnjama koje pogađaju polni nagon u njegovom razvitku« (Freud, 1981a:21). Drugi dio navedene formulacije iznenađuje jer nekoliko stranica ranije posrijedi je bila varijacija spolnoga nagona koja nije nužno bila vezana uz traumu.

U potpoglavlju »Seksualni objekt introvertiranih« Freud, međutim, upada u stereotipiju. Homoseksualni muškarac traži muškarca jer se osjeća kao žena (iako kaže da to nije pravilo). Ili traži ženu u drugom muškarcu (Freud, 1981a:21), što je odraz heteronormativnog binarizma jer su dozvoljene dvije pozicije iz kojih se žudi: za drugim muškarcem muškarac može žudjeti kao žena ili kao muškarac ali koji žudi za ženom. U slučaju lezbijki, Freud je na sličnoj putanji argumentacije pa navodi da one često nose karakteristike muškosti te od svojih partnerica traže osobine ženskosti. Dakle, osim što preuzimaju osobine ponašanja drugoga spola, također i žude iz navedene pozicije.

U ovom poglavlju najzanimljiviji aspekt predstavlja fusnota 12., dodana deset godina nakon prvoga izdanja, jer izravno proturječi određenim stavovima iznesenima u primarnom tekstu. Dok se u njemu Freud još uvijek koleba između tumačenja stečene homoseksualnosti traumatskim događajem i činjenice da je ipak možda posrijedi čimbenik urođenosti, smatrajući da za navedeno ne postoje dovoljno opipljivi empirijski dokazi, u spomenutoj fusnosti čini upravo suprotno. Tako, primjerice, kao bitan poticaj razvoju homoseksualnosti navodi fiksaciju na majku u ranoj prededipskoj fazi koja

uvjetuje da se posle savlađivanja te faze identifikuju sa ženom, uzimajući samo sebe za seksualni objekt, tj. polazeći od narcizma traže mlade i svojoj ličnosti slične muškarce, koji će ih tako voleti kao što ih je volela majka (Freud, 1981a:22).

Freudovi »modeli« homoseksualnosti...

Dvije problematične tvrdnje probijaju iz ovoga stava: prva je već spomenuta činjenica da se za istim spolom može žudjeti samo ako se postavi u poziciju drugog spola, a druga je vezana uz povezivanje homoseksualnosti i narcizma jer ono sugerira isključivanje objektnog odnosa, odnosno upućuje na zaključak da homoseksualna osoba nije sposobna ostvariti intersubjektivnu vezu s drugim bićem. Izneseno je uostalom nedosljedno s ranijim psihoanalitičarevim stavovima. U fusnoti Freud (1981a:23) nadalje smatra da je kod homoseksualnih osoba uočljiva arhaična konstitucija i primitivnost psihičkog mehanizma, kao i odsustvo jednoga roditelja, napose oca. Regresivnost psihičkog aparata zapravo se nadovezuje na postavku narcizma, što sada proturječi ranije navedenoj tvrdnji da homoseksualne osobe pokazuju razvijene psihičke sposobnosti i egzistencijalne vještine.¹⁵ Odsustvo očinske figure upućuje na maskulinističke mitove prema kojima pravi muškarci bivaju oblikovani jedino putem poistovjećivanja s drugim muškarcima, dakle sinovi s očevima.

Hall (2003) se, primjerice, u osvrtu na Freudova razmatranja homoseksualnosti, napose vezanom uz »Tri rasprave o seksualnoj teoriji«, dotaknuo pozitivnih i negativnih aspekata. Pod pozitivnima podrazumijeva stav da homoseksualnost nije bolest, što je popraćeno zahtjevima za njezinom dekriminalizacijom. Pod negativnima smatra ideju da homoseksualnost predstavlja već spomenuti narcistički povratak libida u Ja¹⁶ te njezino

¹⁵ Friedman također polemizira s Freudovom nedosljednošću u povezivanju homoseksualnih osoba s narcističkim tipom ličnosti jer navodna arhaičnost psihičke strukture biva proturječna činjenici da brojne homoseksualne osobe pokazuju »visoku psihičku evoluciju« (Friedman, 1986:90). Drescher (2014:133) se, primjerice, osvrće na psihoanalitičke studije o homoseksualnosti te iznosi stav da su one mahom vezane uz analne i oralne karakteristike homoseksualnih osoba, što je vezano uz ideju arhaične psihičke strukture, zapriječenoga razvoja ili regresije u razvoju. Navedena je tvrdnja točna, no te se studije često odnose na pacijente koji iskazuju određene simptome neuroza, pa je analne i oralne karakteristike moguće naći i u heteroseksualnih osoba te one nisu nužno vezane uz seksualnu orijentaciju, nego poremećaje u funkcioniranju osobe bez obzira na istu.

¹⁶ Hall (2003:37), dakle, problem vidi u postavci da homoseksualnost predstavlja fiksaciju u razvojnim stadijima jer ona podrazumijeva nemogućnost dosezanja genitalne heteroseksualnosti, što je dovelo »do stavova da su

Freudovi »modeli« homoseksualnosti...

povezivanje s kastracijskim kompleksom i zavisti na penisu (potonje dvije kategorije vezane su uz teoriju edipacije), zatim tumačenje kao zastranjenje seksualnog nagona, koje je prouzročeno ili traumatskim događajima u djetinjstvu ili zaprekama u psihoseksualnom razvoju. Međutim, ističe jednu vrlo bitnu činjenicu: seksualni nagoni djece istodobno uključuju i heteroseksualna i homoseksualna ponašanja te autor iz Freudovih spekulacija iščitava da društvena stremljena uvjetuju potiskivanje biseksualnosti i homoseksualnosti (Hall, 2003:36-37), što Freuda nije uspio uvidjeti jer ga društvena dimenzija nije zanimala. Unatoč tome, upravo stoga što su Freudove spekulacije mnoga mjesta ostavila otvorenima, to stvara mogućnosti da njegove ideje budu razrađene i reinterpretirane te dovedene u kontekst širih društvenih i kulturnih strujanja. Seksualnost time ne postoji izvan društvenih i kulturnih odnosa moći te predstavlja društveno regulirano ponašanje, što nas pomalo uvodi u problematiku edipacije i razvojnog modela homoseksualnosti. Iako su razvojni i inverzionistički model naoko suprotstavljeni, u određenim aspektima pokazuju dodirne točke. Koncept biseksualnosti u oba predstavlja bitan element, koji se očito pod različitim vanjskim utjecajima »regulira«.

4. Teorija edipacije: razvojni model

U freudovskom poimanju razvoja čovjekove seksualnosti i seksualnoga identiteta središnje mjesto zauzimaju dva kompleksa – kastracijski i edipski, koji predstavljaju matrice na temelju kojih se organizira ljudska psihoseksualnost. Za poimanje Edipova kompleksa presudna je studija »Razrješenje Edipova kompleksa« (1924) gdje se on sagledava kao temeljni trenutak u seksualnom razvoju pojedinca (Freud, 2000c:4085) te se problematiziraju osnovne razvojne smjernice kompleksa kod dječaka i djevojčice.¹⁷

homoseksualci vječni adolescenti, nezreli, zapriječeni, nesposobni voditi normalne živote.«

¹⁷ Kako je spomenuta problematika ostala raspršena po Freudovim radovima, na »Razrješenje Edipova kompleksa« nadovezuju se, primjerice, tekstovi »Ženska seksualnost« (2000a), »O nekim psihičkim posljedicama anatomskih razlika među spolovima (2000b)« i »Ženskost« (1981b).

Freudovi »modeli« homoseksualnosti...

Edipska situacija potaknuta je dvama čimbenicima: odvajanjem od majčine dojke i strahom od kastracije. Majka je prvi ljubavni objekt djece obaju spolova, što je Freud (2000c) tumačio konceptom univerzalne biseksualnosti. Odvajanje od dojke prva je trauma kojom je dijete suočeno jer ona simbolizira odvajanje od zaštite i pažnje te vitalnog elementa za održavanje na životu – hrane. Razrješenjem kompleksa objektna zaposjedanja napuštaju se zbog prijetnje kastracijom te bivaju zamijenjena nizom identifikacija s roditeljima. Roditeljski autoritet, napose očev, introjicira se što u konačnici stvara jezgru super-ega. Kasnija potiskivanja, primjerice, ona koja se javljaju tijekom puberteta, rezultat su djelovanja super-ega koji se oblikuje u trenutku razrješenja kompleksa. Edipov kompleks otvara (muškom) djetetu, drži Freud (2000c) dvije mogućnosti – pasivnu i aktivnu. Može se postaviti u poziciju majke čime je izražena tendencija da se zauzme njezino mjesto kao objekta očeve ljubavi. Ovim razvojnim slijedom majka postaje suparnicom, a dijete se postavlja u poziciju ženskosti. Posrijedi je negativna inačica Edipova kompleksa koja vodi do razvoja homoseksualnoga identiteta. Dijete se može poistovjetiti, s druge strane, s ocem, čime nastoji zauzeti njegov položaj u odnosu na majku pa je otac negativac, odnosno prepreka koja stoji između djeteta i majčinskog objekta, što dovodi do razvoja heteroseksualnoga identiteta ili pozitivnog Edipova kompleksa. Sama uporaba termina u slučaju dvaju razrješenja Edipova kompleksa pokazuje se zanimljivom. Dijada pozitivno-negativno može djelovati, primjerice, kao vrednovanje pa bi pozitivan ishod mogao biti tumačen kao ono što je poželjno, a negativan kao onaj koji upućuje na određeni nedostatak. Na sličnom je tragu i Silverman (1992), koja drži da spomenuta dijada naoko sugerira prosudbu i isticanje moralne vrijednosti, no također pronalazi u njoj i afirmativne elemente. Opozicija pozitivno-negativno, prema njezinu nahođenju, može biti rabljena kao svojevrsno retoričko sredstvo kojim se »negativnom« pridaje opozicijski status. Time se, smatra ona, potkopava temeljni element muške subjektivnosti – poistovjećivanje s ocem i maskulinitet, a posljedično i patrilinearnost, pa se propituje »heteroseksualni imperativ« (Silverman, 1992:362).

Postavljanje biseksualnosti kao univerzalnoga koncepta omogućilo je Freudu da objasni dvije mogućnosti razrješenja kompleksa. Međutim, osim poistovjećivanja s ocem (muškim –

aktivnim) ili majkom (ženskim – pasivnim), koje smatra ključnim za razvoj heteroseksualne ili homoseksualne orijentacije, postavlja se pitanje što dovodi do napuštanja jednih ili drugih libidnih zaposjednuća, odnosno što uvjetuje odabir? Dakle, kako Freud tumači čimbenike koji usmjeravaju razrješenje kompleksa te razvoj heteroseksualnosti i muškog rodnog identiteta, odnosno što potiče da sin napusti rivalstvo s ocem u slučaju pozitivnog Edipova kompleksa?

Odgovor je mogućnost kastracije, što predstavlja kaznu u kontekstu muškarca, te otkriće da su žene navodno kastrirane i da to predstavlja bitan preduvjet njihova razvoja. Kastracijski kompleks time biva »rezultatom narcističkoga zanimanja za vlastite genitalije« (Freud, 2000b:4147). Što možemo zaključiti iz ovakvog postuliranja razrješenja kompleksa? Poželjan izbor koji se nudi uvijek je heteroseksualan. Bilo da je riječ o očevoj prijetnji kastracijom ili saznanju da su žene, navodno, kastrirane, neprestano je prisutan strah od gubitka povlastica, koje se simbolički poistovjećuju s posjedovanjem ili neposjedovanjem određenog organa. Ako nedostatak penisa u djevojčice dječak poima kao svojevrsni oblik kastracije, tada i očeva prijetnja kastracijom može signalizirati prijetnju feminizacijom. Freud naglasak stavlja na intrapsihičke čimbenike koji su povezani s anatomskim poticajima (prisustvo ili odsustvo određenih tjelesnih komponenti poput penisa), no zanemaruje cijeli segment kulturoloških poticaja. Društveno i kulturno dječakovo poistovjećivanje s majkom smatra se u patrijarhalnoj kulturi regresivnim, nečim što bi muško dijete moglo feminizirati, a navedeno se često nameće tijekom socijalizacije u rasponu od roditelja do društvenih čimbenika i autoriteta izvan obiteljskoga doma. Tematiziranje navedenog već započinje s Melanie Klein (1983) i njezinim konceptom »ženskog položaja«¹⁸. Stoga se nameće zaključak da nije posrijedi narcističko zanimanje za vlastito tijelo, nego spolna politika te dinamika rodnih odnosa unutar patrijarhalno ustrojenoga društva. Sinfield (2004) referira na Freudovu

¹⁸ »Ženski položaj« ili »fazu« u teoriji Melanie Klein (1983) ne treba brkati s njezinim postavkama paranoidno-shizoidnog i depresivnog položaja. Potonja dva psihička položaja ona uvodi s obzirom na Freudove stadije psihičkog razvoja. S druge strane, »ženski položaj« ili »faza« odnosi se na razdoblje u socijalizaciji djece obaju spolova. Zbog činjenice da u našoj kulturi djecu u ranoj dobi mahom odgajaju i socijaliziraju majke, Klein pretpostavlja da se dječak i djevojčica prvotno uče »ženskom« načinu ponašanja.

Freudovi »modeli« homoseksualnosti...

distinkciju između »žudnje da se bude« i »žudnje za«. Njegovo poimanje je sljedeće: »1. ,žudnja da se bude' i ,žudnja za' moraju biti razdvojene; 2) njihovo razdvajanje je nestabilno; 3) posljedica toga je rodna i spolna opozicija« (Sinfield, 2004:16). Ovo tumačenje počiva na Freudovu razmatranju edipacije gdje se otac od rivala za majku promiseće u objekt identifikacije, a žudnja za majkom u žudnju za drugim ženama jer objekt žudnje i identifikacije nikada ne smiju biti isti. Sinfield (2004:16-17) smatra da razmatrana Freudova distinkcija naglašava dijadnu prirodu edipacije, pa se ovim modelom uklanjaju ambivalencije koje su bile prisutne u teoriji inverzije. Međutim, autor zanemaruje spomenuti utjecaj spolne politike i rodni odnosa moći pod čijim je utjecajima Freud bio i koji zasigurno određuju odnos »žudnja da se bude« i »žudnja za« u nemogućnosti društva da prihvati ambivalenciju. Silverman (1992) pak smatra da procjepi u Freudovim razmatranjima omogućuju poigravanje s psihoanalitičkim postavkama pa razvojni model omogućuje problematiziranje triju modela muške homoseksualnosti. Prvi temelji na negativnom razrješenju kompleksa pa je posrijedi inačica homoseksualnosti koja je izravno prisutna u psihoanalitičarevim razmatranjima tako što sin žudi za ocem, a poistovjećuje se s majkom. Iako je svjesna da ovaj model podilazi kulturnom stereotipu homoseksualaca kao feminiziranih muškaraca, ističe također njegovu emancipatorsku funkciju jer osobito mjesto daje upravo ženskosti (Silverman, 1992:362). Ona smatra da, unatoč freudovskoj ortodoksiji, kompleks ne treba sagledavati kao totalnu strukturu, nego kao niz sastavnih elemenata koji se mogu »preslagivati«. Stoga, temeljni Freudov model proširuje dvama dodatnima te naglašava da ostale dvije:

homoseksualnosti uključuju samo dva igrača. Svaka je oblikovana tako da ,odgovara' trokutastoj strukturi putem udvajanja jednoga od svojih igrača. Stoga ove dvije forme homoseksualnosti mimikriraju edipsku strukturu dok je iznutra potkopavaju (Silverman, 1992:364).

Postavlja se pitanje u čemu je novina njezinih drugih dvaju modela? Posrijedi je, naime, napuštanje polarizacije na negativno i pozitivno razrješenje pa se kompleks smješta na područje fantazmatskoga. Drugi model je vezan uz imaginarno svrstavanje muškoga subjekta

Freudovi »modeli« homoseksualnosti...

uz oca, a treći podrazumijeva psihičku inkorporaciju majke: »iako obje homoseksualne inačice uključuju dva edipska igrača, svaka isključuje trećeg. Obje također propituju određene normativne funkcije Edipova kompleksa« (Silverman, 1992:364). Autoričino je iščitavanje Freuda poticajno jer nastoji prevladati ograničenja svrstavanja u afirmatorsku ili negatorsku tradiciju njegovih kritičara te ponuditi alternativne načine tumačenja njegovih postavki.

Edipov kompleks, super-ego i razdoblje latencije također su karakteristični za ženske subjekte, no po pojedinim aspektima razlikuju se od razvoja i razrješenja kompleksa u dječaka. Anatomske razlike igraju bitnu ulogu jer djevojčica smatra da je nekada posjedovala penis kao i dječak koji joj je nepravdom oduzet, što dovodi do kompleksa muškosti. Freud (2000b) stoga smatra da djevojčica mora prihvatiti kastraciju kao činjenicu koja se već dogodila te preuzeti majčino mjesto i atribute ženskosti naspram oca. Kompleks svoj vrhunac doživljava željom za rađanjem očeva djeteta, što je kompenzacija za izgubljeni penis. Kao i u slučaju dječaka, do dezintegracije kompleksa dolazi jer spomenute želje ne mogu biti ispunjene. Prihvatanje atributa ženskosti i želju za djetetom Freud interpretira kao pripremu za kasniju rodnu i seksualnu ulogu. Tu se otvara pitanje na koji način dolazi do prijelaza od majke k ocu kao objektu, a kao odgovor na to pitanje Freud je ponudio pretpostavku da Edipov kompleks u djevojčica predstavlja sekundarnu tvorbu, koja slijedi nakon pretpostavljene prededipske faze. Freud tumači kastracijski kompleks kao svojevrsnu pripremu za Edipov kompleks, čija se bitna funkcija sastoji u poticanju ženskosti te ograničavanju muškosti jer usvajanje muškoga načina ponašanja može biti posljedica osjećaja inferiornosti nakon shvaćanja »univerzalnih« osobina seksualnih i rodnih uloga. Zavist na penisu tako ne uvjetuje samo prisvajanje muškog načina ponašanja i ljubomoru nego i odbacivanje majke kao ljubavnog objekta jer se ona smatra krivom za njegov gubitak. Freud (2000b) navodi kako je posrijedi narcistički osjećaj poniženja jer se žena ne može natjecati s muškarcima zbog nedostatka tog ključnog organa. Rezultat je toga odbacivanje muškosti, što dovodi do razvoja ženskosti. Nadomjestak za penis ostvaruje se putem težnje za rađanjem djeteta pa otac postaje ljubavnim objektom, a majka predmetom ljubomore,

Freudovi »modeli« homoseksualnosti...

što upućuje na ograničeno poimanje žene kao roditeljice i odgajateljice, vezane uz privatnu sferu.

Razliku u tijeku Edipova kompleksa kod dječaka i djevojčica Freud je vidio i u izboru ljubavnoga objekta te erogenim zonama. Dok ih dječak ne mijenja, djevojčica ih mora promijeniti. Promjena ljubavnog objekta (od majke u oca) predstavlja prelazak iz faze muškosti u fazu ženskosti. Kastracijski kompleks u djevojčice otvara tri mogućnosti razvoja: »jedan od njih vodi k inhibiciji seksualnosti i k neurozi; drugi vodi do promjene karaktera u smislu kompleksa muškosti, i, najzad, treći do normalne ženskosti« (Freud, 1981b:227). Drugi slučaj rezultira razvojem homoseksualne orijentacije jer se djevojčica poistovjećuje s falusnom majkom ili ocem te zadržava klitoralnu aktivnost i napadno izražavanje muškosti, što uvjetuje izbor ljubavnoga objekta istoga spola. Posrijedi je kontinuirana problematična postavka iz »Triju rasprava« prema kojoj je lezbijka poimana kao muškobanjasta žena. Također nije teško zamijetiti da je Freud imao podjednako problem u shvaćanju ženskosti kao i ženske homoseksualnosti.

Za razliku od inverzionističkog modela homoseksualnosti koji je postuliran u »Trima raspravama o seksualnoj teoriji«, gdje se ona tumači ili kao urođena ili kao »skretanje« seksualnog nagona zbog određenih okolišnih utjecaja na psihi pojedinca, primjetno je da putem teorije edipacije Freud postulira novi model homoseksualnosti. Međutim, već drugi i treći tip homoseksualnosti u dvama skupinama iz »Triju rasprava« možemo svesti pod razvojni nazivnik jer je inverzija rezultat određenih procesa koji dovode do homoseksualnosti. Razlika je što je tada Freud smatrao da je homoseksualnost prvoga tipa, dakle, ona urođena, najzastupljenija, što se postavljanjem konačnog modela edipacije mijenja. Sada se i homoseksualnost i heteroseksualnost poimaju kao rezultati određenih razvojnih procesa putem poistovjećivanja unutar trokutaste edipske strukture. Postavlja se pitanje na koji način tumačiti ovu promjenu u Freudovim promišljanjima? Činjenica je da Freud nikada nije pokazivao konzistentnost u spekulacijama te da su se psihoanalitičke postavke neprestano mijenjale tijekom njegova života, no i dalje ostaje nerazriješenom

Freudovi »modeli« homoseksualnosti...

enigmom gdje je nestalo »urođena« homoseksualnost. Pošto je autorova tendencija bila da psihoanalizi prida vrijednost univerzalne teorije čovjekova psihoseksualnoga razvoja, koncept urođene seksualnosti jednostavno je i potiho morao biti odbačen jer se nije podudarao s razvojnim modelom kojega postulira teorija edipacije. A ako se nije podudarao s njim, predstavljao je opasnost po sagledavanje Edipova kompleksa kao univerzalne tvorevine. S druge strane, iako to nije izričito nigdje navedeno, u pozadini poimanja ostvarivanja heteroseksualne i homoseksualne orijentacije ne leže ravnopravne mogućnosti. Oba ishoda edipacije predstavljaju legitimne rezultate, no nije teško zamijetiti da je homoseksualni identitet za muškarca vezan uz poistovjećivanje s majčinskim, ženskim, a time i arhaičnim te pretkulturnim jer naspram oca sin zauzima ženski stav. Pa čak i kada se kćer u slučaju ženske homoseksualnosti poistovjećuje s ocem, dakle muškim, ponovno se sugerira nerazmjer roda i spola.

Judith Butler se u *Nevoljama s rodom: feminizam i subverzije identiteta* (1990) također sustavno kritički osvrnula na freudovski i lakanovski koncept edipacije, koji smatra inačicom heteroseksuacije. Autorica nastoji protumačiti razloge Freudova napuštanja ambivalencije naspram oca i majke, koja je proizlazila iz koncepcije univerzalne biseksualnosti. Smatra da strah od očeve kastracije zrcali bojazan od feminizacija koja sugerira poistovjećivanje s majkom, odnosno ženskim (Butler:2000:68), što se u patrijarhalnoj i heteronormativnoj kulturi smatra nedozvoljenim. Butler (2000:68) tvrdi:

Očito, Freud želi reći da dječak mora izabrati ne samo među objektima izbora, nego među dvjema spolnim dispozicijama, muškom i ženskom. To što dječak obično izabire heteroseksualnost bilo bi, dakle, rezultat ne straha od kastracije koju bi izvršio otac, nego straha od kastracije – to jest, straha od ‚feminizacije‘, koja se u heteroseksualnim kulturama povezuje s muškom homoseksualnošću.

Edipacija se stoga poima kao regulacijski proces, odnosno kanaliziranje biseksualnih predispozicija tako što se dijete usmjerava na identifikaciju s roditeljem istoga spola jer

Freudovi »modeli« homoseksualnosti...

objekt poistovjećivanja i žudnje moraju biti razdvojeni da bi se zauzeo društveno utvrđen i poželjan položaj. Anatomske i biološke poticaji i narcističko zanimanje za vlastite genitalije nebitni su jer kulturno uvjetovana dinamika odnosa moći među spolovima usmjerava ishode poistovjećivanja. Kritiku Butler da edipacija sugerira heteronormativan ishod prihvatili su naredni tumači Freuda, poput Halla, koji ga dodatno zaoštrava referiranjem na američku psihoanalitičku tradiciju i njihovu zlouporabu Freudovih koncepata, te Sinfielda.

Hall (2003:37) tako drži da je Freudov »heterocentričan, normativan sustav vrijednosti i objašnjenja snažno utjecao na generacije psihoanalitičara i terapeuta, čija je prečesta susretljivost prema homoseksualcima pojačala dojam samoprijezira i srama. A Freudove teorije i vrijednosti bile su naširoko poznate pa čak i izvan medicinske zajednice«. Hallovu kritičku opasku ipak treba uzeti s dozom rezerve jer ako se sagleda psihoanalitički kontekst na koji se poziva, situacija postaje jasnija. Posrijedi je američka psihoanalitička škola pedesetih i šezdesetih godina dvadesetoga stoljeća koja nastavlja tradiciju američke ego psihologije čija je temeljna premisa bila da treba osnažiti ego. Danas većina psihoanalitičkih škola smatra da ego psihologija predstavlja jedno od većih zastranjenja u psihoanalitičkoj povijesti. Primjerice, Robinson navodi »zlu trojku«: Edmunda Berglera, Irvinga Biebera i Charlesa Socaridesa koji su

homoseksualnost preoblikovali u bolest, koja je pritom izlječiva, te su je kategorički odijelili od ‚normalne‘ heteroseksualnosti, izravno odbacujući Freudovu univerzalizirajuću postavku o konstitucionalnoj biseksualnosti (Robinson, 2000:148).¹⁹

¹⁹ Ključni problem u psihoanalitičkom poimanju homoseksualnosti zapravo nastaje tek nakon Freuda, tridesetih godina dvadesetoga stoljeća. Vidjeli smo da njegova teorija nije lišena predrasuda te brojnih problematičnih mjesta, no situacija se zaoštrava sa Sandorom Radom. Friedman (1986:68), primjerice, navodi da je navedeni psihoanalitičar odbacio Freudovu postavku univerzalne biseksualnosti, te je postavio tezu da osoba ne pokazuje prirodnu sklonost prema osobi istoga spola, što su američki psihoanalitičari u drugoj polovici dvadesetoga stoljeća, primjerice, trojka na koju referira Robinson, tumačili kao biološku ekskluzivnost heteroseksualnosti. Friedman se također posebice osvrće na američku ego psihologiju iznoseći stav da se ona u jednom trenutku našla u opreci s razvojem popularnog i znanstvenog mišljenja o homoseksualnosti, koje se počelo mijenjati i

Freudovi »modeli« homoseksualnosti...

Freudovi katkada emancipatorski stavovi stoga često ostaju zanemareni u raspravama o njegovu odnosu naspram homoseksualnosti upravo zbog pojedinaca koji su zlorabili njegove postavke pa Hall svoje stavove više temelji na psihoanalitičarevim američkim tumačima i ukorijenjenosti njihovih stavova u američkoj kulturi.

Sinfield (2004) razvojnom modelu pronalazi dvije bitne zamjerke. Prvi se odnosi na feminiziranost gejeva te maskulinitet lezbijki, dakle, stav da jedan spol prisvaja karakteristike drugoga, jer u slučaju homoseksualnosti muškarac žudi iz perspektive majke, a žena iz perspektive oca (Sinfield, 2004:12). Druga problematična postavka je vezana uz spekulaciju o zapriječenom razvoju. Sinfield navedeno tumači tako što se očito iz procesa edipacije može zaključiti da je »pojedinaac uhvaćen u ,pogrešnom' rodnom identitetu« (Sinfield, 2004:13) iz čega se može iščitati problematična postavka da muškarac drugog muškarca može žudjeti jedino ako to čini kao žena (Sinfield, 2004:13). Iako se inverzionistički i razvojni model podosta razlikuju, nije teško zamijetiti da je i u jednom i u drugom slučaju, ako povežemo spomenutu Freudovu fusnotu 12. s određenim postavkama iz teorije edipacije, bliski po pitanju činjenice da se za istim spolom može žudjeti jedino iz pozicije drugoga spola. U tom slučaju, primjerice, degradacija muške homoseksualnosti jednim dijelom proizlazi iz patrijarhalne degradacije ženskosti.

Mnogi autori, poput spomenutog Robinsona, koji su afirmativno nastrojeni prema Freudovu odnosu prema homoseksualnosti, priznaju da je on bio »normalizirajući«, iako treba istaknuti da su njegovi osjećaji o ,normalnosti«, kao i njegovi osjećaji prema ,civilizaciji«, bili ambivalentni« (Robinson, 2000:145). Robinson stoga smatra da je bitna činjenica što autor nije patologizirao homoseksualnost te zaključuje da je njegovo poimanje u konačnici ,univerzalizirajuće«, što tumači dvama premisama: iz psihoanalitičke perspektive psihološka heteroseksualnost ne postoji; ona je rezultat dugog i nepouzdanog razvoja i kao takva ne

liberalizirati. Naspram njega, američka psihoanaliza počinje zauzimati desničarsku poziciju te svojim stavovima zastupa patologizaciju homoseksualnosti (Friedman, 1986:63).

može se uzeti zdravo za gotovo (Robinson, 2000:146).²⁰ Njegov je stav korektan u smislu da obje orijentacije predstavljaju legitiman ishod procesa poistovjećivanja, no također u svojoj kratkoj studiji ne uzima u obzir utjecaj kulturnih čimbenika.

Tim Dean (2003) također nudi alternativno i afirmativno tumačenje. Naime on drži da je prilagođavanje stvarnosti te postizanje genitalne heteroseksualnosti, koji se naoko mogu iščitati iz psihoanalitičke perspektive, nisu rezultat normativnoga propisivanja određenoga oblika društvenoga ustroja te seksualnosti, nego same činjenice kako je društvena stvarnost izrazito heteronormativno organizirana (Dean, 2003:244). Iz navedenog stava probija ideja da psihoanaliza ne propisuje heteronormativan ustroj društva, nego ga opisuje, ili ako je posrijedi gledanje na stvari s heteronormativnog stajališta, onda razlog tome treba tražiti ponovno u heteronormativnoj organizaciji društveno-simboličke stvarnosti. Frojdovska psihoanaliza odraz je vremena i kulture u kojima je nastala te bi njezine stavove trebalo interpretirati u tom kontekstu.

5. Zaključak

Kao i mnoge druge postavke u psihoanalizi, poput Edipova kompleksa i rodnoga razvoja, tako je i problematika homoseksualnosti ostala raspršena po Freudovima spisima bez jedne ključne studije koja bi objedinila sva saznanja. Razlog tome treba tražiti u činjenici da je autor svoje spoznaje i mišljenja mijenjao i preoblikovao tijekom godina te ih je nastojao uskladiti s ostalim bitnih psihoanalitičkim konceptima, katkada i pod svaku cijenu, ne bi li dokazao univerzalnu primjenjivost pojedinih aspekata teorije poput spomenutoga Edipova kompleksa.

²⁰ Razvojni model, jer sugerira da se osoba ne rađa homoseksualnom, nego je orijentacija rezultat određenih psihoseksualnih procesa pa time i postignuta, može biti korišten kao homofobni argument da je homoseksualnost, ako već ne zastranjenje, onda nešto što bi se ipak eventualno moglo promijeniti. Međutim, smatra Robinson (2000:148), Freud se protivio takvim postupcima.

Freudovi »modeli« homoseksualnosti...

U *Trima raspravama o seksualnoj teoriji* pronašao je srednji put kojim je nastojao pomiriti utjecaj okoline i urođene predispozicije, koje su išle ruku pod ruku sa zaokruživanjem hipoteze o univerzalnoj biseksualnosti. Potom je, prilikom zaokruživanja teorije edipacije, odabrao razvojni model. Ranija razmatranja Freuda o problematici homoseksualnosti činila su problem prilikom usklađivanja s univerzalnim konceptom Edipova kompleksa. U nedostatku adekvatnije metodologije istraživanja te novih znanstvenih saznanja, Freud je pokušao odgovoriti na pitanja koja je u »Trima raspravama« ostavio otvorenima. Jedini način da donekle uspije zaokružiti svoju teoriju psihoseksualnoga razvoja bio je da homoseksualnost, isto kao i heteroseksualnost, pokuša objasniti putem istoga edipskoga obrasca. Pritom ostaje primjetno da mu homoseksualnost isto kao i ženskost predstavljala svojevrzni »mračni kontinent«, tim više što, kako je i sam priznao, nisu postojala odgovarajuća empirijska istraživanja na koja je mogao osloniti svoje teze.

Vidjeli smo da je njegovo problematiziranje homoseksualnosti izazvalo brojne prijepore u zadnjih tridesetak godina dvadesetoga stoljeća. Friedman (1986) se opravdano osvrće na brojne stereotipe koji su proizašli iz psihoanalitičkih postavki te svoje korijene imaju u freudovskoj teoriji, a dodatno ih je »zacementirala« američka psihoanaliza. Jedna od njih je da pojava homoseksualnosti uvelike ovisi o obiteljskim odnosima, odnosno dječakovoj pretjeranoj bliskosti s majkom te problematičnom i zapriječenom identifikacijskom odnosu s ocem. Druga problematična teza je feminiziranost u slučaju muške te maskulinitet u slučaju ženske homoseksualnosti (Friedman, 1986:90). U svojoj studiji Friedman se, primjerice, poziva na niz empirijskih studija koje u drugoj polovici dvadesetoga stoljeća nisu potvrdile psihoanalitičke premise. Dok je Friedman nastojao sustavno istaknuti pozitivne doprinose te negativne aspekte njegovih formulacija, jedan dio teoretičara (primjerice: Dean, Robinson) bio je izrazito afirmativan prema Freudu. Njihov je stav počivao na shvaćanju da razvoj psihoanalize nije stao u Freudovo doba, nego se bogato razvijala tijekom dvadesetoga stoljeća te da ne propisuje, nego opisuje heteronormativan ustroj društva. U navedenom svjetlu možemo tumačiti njihovo afirmativno shvaćanje Freuda. Unatoč mnogim problematičnim dijelovima u razmatranju homoseksualnosti, a sudeći prema brojnim

Freudovi »modeli« homoseksualnosti...

raspravama koje još uvijek otvara, ona je i dalje je poticajna za sagledavanje čovjekova psihoseksualnoga razvoja. Međutim, Freudovi su posredni nastavljači, napose u kontekstu američke psihoanalize (primjerice, spomenuti Edmund Bergler, Irving Bieber i Charles Socarides), dodatno doveli psihoanalitičko poimanje homoseksualnosti na zao glas time što su uklonili ambivalencije te patologizirali homoseksualnost. Freud se nije uspio osloboditi predrasuda svoga vremena, no već je odbacivanjem patologizacije doprinio razumijevanju homoseksualnosti. Nastavljači su pak odigrali ključnu ulogu u usmjeravanju psihoanalize prema konzervativnim društvenim strujanjima time što su svoje teorije temeljili na zlouporabi Freudovih ideja.

Literatura:

Bristow, Joseph (1997). *Sexuality*, London, New York: Routledge

Butler, Judith (2000). *Nevolje s rodom: feminizam i subverzije identiteta*, Zagreb: Ženska infoteka

Dean, Tim (2003). Lacan and Queer Theory, u: Rabaté, Jean-Michel (ed.). *The Cambridge Companion to Lacan*, Cambridge: Cambridge University Press, str. 238-252

Drescher, Jack (2014). *Psychoanalytic Therapy and Gay Men*, New York: Routledge

Dybel, Paweł (2008). Freud i seksualność, u: Bursztyka, Przemysław; Michalik, Joanna; Rosińska, Zofia (ur.). *Freud i nowoczesność*, Kraków: Universitas, str. 165-173

Foucault, Michel (1994). *Znanje i moć*, Zagreb: Nakladni zavod Globus

Freud, Sigmund (1969). Nelagodnost u kulturi, u: *Iz kulture i umetnosti*, Novi Sad: Matica srpska, str. 261-357

Freud, Sigmund (1970). *Uvod u psihoanalizu*, Novi Sad: Matica srpska

Freud, Sigmund (1981a). *O seksualnoj teoriji/Totem i tabu*, Beograd: Matica srpska

Freud, Sigmund (1981b). Ženskost, u: *Autobiografija; Nova predavanja za uvođenje u psihoanalizu*, Beograd: Matica srpska, str. 209-237

Freud, Sigmund (1986a). Budućnost jedne iluzije, u: *Budućnost jedne iluzije*, Zagreb: Naprijed, str. 313-363

Freud, Sigmund (1986b). Ja i ono, u: *Budućnost jedne iluzije*, Zagreb: Naprijed, str. 267-312

Freudovi »modeli« homoseksualnosti...

Freud, Sigmund (1986c). ‚Kulturni‘ seksualni moral i moderna nervoznost, u: *Budućnost jedne iluzije*, Zagreb: Naprijed, str. 7-29

Freud, Sigmund (1986d). Nagoni i njihove sudbine, u: *Budućnost jedne iluzije*, Zagreb: Naprijed, str. 71-93

Freud, Sigmund (1986e). Nesvjesno, u: *Budućnost jedne iluzije*, Zagreb: Naprijed, str. 95-131

Freud, Sigmund (1986f). S onu stranu načela ugone, u: *Budućnost jedne iluzije*, Zagreb: Naprijed, str. 133-191

Freud, Sigmund (2000a). Female Sexuality, u: *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud*, New York: W. W. Norton & Company, str. 4588-4607

Freud, Sigmund (2000b). Some Psychological Consequences of the Anatomical Distinction between the Sexes, u: *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud*, New York: W. W. Norton & Company, str. 4144-4156

Freud, Sigmund (2000c). The Dissolution of the Oedipus Complex, u: *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud*, New York: W. W. Norton & Company, str. 4083-4091

Friedman, Robert M. (1986). The Psychoanalytic Model of Male Homosexuality: A Historical and Theoretical Critique, *Psychoanalytic review*, 73(4):483-519

Fromm, Erich (1980). *Veličina i granice Freudove misli*, Zagreb: Naprijed

Hall, Donald E. (2003). *Queer Theories*, Hampshire i New York: Palgrave Macmillan

Klein, Melanie (1983). *Zavist i zahvalnost*, Zagreb: Naprijed

Lasch, Christopher (1986). *Narcistička kultura: američki život u doba smanjenih očekivanja*, Zagreb: Naprijed

Lewes, Kenneth (1988). *The Psychoanalytic Theory of Male Homosexuality*, New York: New American Library

Marcuse, Herbert (1985). *Eros i civilizacija*, Zagreb: Naprijed

Mondimore, Francis M. (2003). *Prirodna povijest homoseksualnosti*, Zagreb: Antibarbarus

Robinson, Paul (2000). Freud and Homosexuality, u: Brooks, Peter; Woloch, Alex (eds.). *Whose Freud: The Place of Psychoanalysis in Contemporary Culture*, New Haven, London: Yale University Press

Silverman, Kaja (1992). *Male Subjectivity at the Margins*, New York: Routledge

Sinfield, Alan (2004). *On Sexuality and Power*, New York: Columbia University Press

Dejan Durić *

FREUD`S "MODELS" OF HOMOSEXUALITY: *THREE ESSAYS ON THE THEORY OF SEXUALITY AND OEDIPUS COMPLEX THEORY*

Abstract

The paper discusses Freud's views and opinions on homosexuality in Three Essays on the Theory of Sexuality and Oedipal theory. In the first work homosexuality was interpreted as an inversion of sexual drive (inversional theory). In the second phase, while postulating Oedipal theory, Freud established developmental model. As in the case of most of the author's speculation, such as those about homosexuality were also subject to processing and rejection or supplementing. The question is what caused the abandonment of inversional theory on the behalf of developmental theory. Relation between the two theories will also be examined through two basic approaches of interpretation of Freud's views on homosexuality.

Key words: *psychoanalysis, theory of sexuality, homosexuality, inversional model, developmental model*

* Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Rijeka, Sveučilišna avenija 4, HR-51 000 Rijeka, dduric@ffri.hr